

FREDNINGSVÆRDI ER

ADELGADE 39-41

SYDDJURS KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	03.02.2015
Besigtiget af:	Sidse Martens Gudmand-Høyer
Journalnummer:	2013-7.82.07/706-0001
Kommune:	Syddjurs Kommune
Adresse:	Adelgade 39-41, 8400 Ebeltoft
Betegnelse:	Adelgade 39-41
Fredningsår:	1984
Omfang:	<i>Forhuset (1854)</i>

BYGNINGSBESKRIVELSE

Forhuset er beliggende i Adelgades vestre husrække i Ebeltofts gamle bykerne. Bag forhuset er et åbent gårdrum, der afgrænses mod vest af den tidligere maltfabrik.

Forhuset er grundmuret i 14 fags længde i to etager over en høj kælder. Taget er et skiferbeklædt heltag med tre hvidtede skorstenspiber i rygningen. I tagfladerne er en række støbejernstagvinduer og bygningen har tagrender og nedløbsrør af zink. I de to nordre fag er en segmentbuet portgennemkørsel, der mod gaden aflukkes af en traditionelt udført, tofløjet revleport. Portrummet er brolagt og vægge og loft er pudset. Midt i portrummet er en synlig, understøttet bjælke. Bygningen er pudset og gråmalet over en høj, gråpudset sokkel, hvori der sidder traditionelt udførte, torammede kældervinduer. I facaden er to ens, ældre, tofløjede fyldingsdøre med ældre overvinduer med støbejernssprosser med plantemotiver. Foran den søndre dør er en tresidet trappe belagt med ølandssten, mens der foran den nordre dør er en tresidet trappe med trin af ældre gravsten. Ved hver dør er enkle håndlister af jern. Fra gårdsiden er der adgang til stueetagen af en ældre fyldingsdør med ruder og overvindue samt via en revledør med ældre hængsler, nyere overvindue og en støbt trappe foran. Der er adgang til kælderen mod nord ad en støbt trappe og en nyere dør under en pudset overdækning samt mod syd ad en nyere revledør. Vinduerne er mestendels ældre korspostvinduer med todelte underrammer. I de synlige overgavle er torammede, tredelte vinduer. Gårdsiden er uden dekorationer, mens facaden er dekoreret med hvide pudsdekorationer bestående af bæltegesims, kordongesims og hovedgesims samt indfatninger om de segmentbuede vinduer og døråbninger. Vinduerne er hvidmalede, mens døre og port er grønne mod gaden og hvide mod gården.

Bygningen er i det indre opdelt i syv lejligheder, i kælderen er erhverv og pulterrum. Lejlighederne er indrettet med en traditionel planløsning med stuer mod gaden og køkkener, badeværelser og værelser mod gården. Der er to hovedtrapper, en i forbindelsen med den søndre hoveddør til gaden og en i forbindelse med den tofløjede

fyldingsdør mod gården. Den nordre hoveddør fører ind til en lejlighed. Trods opdelingen i lejligheder er den ældre grundplan genkendelig i den langsgående midterskillevæg i stue- og førsteetagen samt i de repræsentative stuer en suite mod gaden og de mindre værelser mod gårdsiden. Det indre kendetegnes af en traditionel materialeholdning med brædegulve, pudsede vægge og lofter. I kælderen er teglstensgulv, synlige konstruktioner, pudsede vægge og pladelofter mellem synlige loftsbjælker. Der er bevaret mange ældre bygningsdele og -detaljer, herunder hoved- og bagtrappe med drejede balustre, stukgesimser og dekorationer, en- og tofløjede fyldingsdøre med greb, hængsler og gerichter hvoraf nogle har pilasterbårne fordakninger, revledøre, enkelte høje paneler og indbyggede skabe. Endvidere ses nye stukrosetter og nye døre. Bagtrappen er forlænget til tagetagen, hvor de to lejligheder er åbne til kip og har brædegulve, synlige hanebånd og plane døre.

— BYGNINGSHISTORIE

Ebeltoft ligger i et kuperet terræn, der skrånede ned mod vandet og havnen, som i mange år udgjorde byens livsnerve. Havnen var særlig fordi den som den eneste på den østjyske kyst ligger mod vest, hvor vigen gav læ fra Kattegat og derfor udgjorde havnen et eftertragtet ophold, når vejret på havet blev for voldsomt. Ebeltoft fik købstadrettigheder i 1301 af kong Erik Menved, men byen er formentlig langt ældre. Mod syd ligger byens ældste del omkring Havnegade, Kirkegade, Søndergade og den sydlige del af Nedergade, hvor der var optimale betingelser for at anlægge havnen, som i mange år udgjorde rammerne for byens hovederhverv – skibsfarten. Ebeltoft var udskibningshavn for tømmer og brænde til København fra de store kongelige skovbesiddelser, der var på Djursland og skibsfarten med tømmer gjorde Ebeltoft til en relativ betydningsfuld og velhavende købstad.

Ebeltofts byplan og gadestruktur er overordnet dikteret af hovedvejen fra nord, hvor byen i løbet af de næste århundreder voksede op langs hovedstrøget Nedergade-Adelgade. Købmændene dominerede den nordlige bydel, hvilket ses i de store, toetagers bindingsværksgårde, gerne med svalegang, der dominerer den nordligste ende af Adelgade. Den sydlige del af byen var derimod hjemsted for skippere, søfolk og fiskere. Området omkring Overgade, Nedergade og Søndergade udgjorde byens småkårs kvarter, hvilket stadig kan aflæses i de mindre huse på små grunde. I løbet af 1500-tallet blev gadenettet i bykernen udbygget, som det i store træk ser ud i dag karakteriseret ved sit snoede og kuperede gadenet med husene beliggende helt ud til vejskillet.

Modsat mange andre købstæder har Ebeltoft været forskånet for større bybrande og derfor står bykernen relativt intakt med mange ældre bindingsværksbygninger omkring det ældre gadeforløb.

Indtrykket af den koncentrerede bykerne blev forstærket i 1657 ved indførelsen af konsumptionsafgiften, idet indgangen til byen blev begrænset til tre porte, en i henholdsvis syd, øst og nord, mens byen mod vest var afgrænset af tangdiger, der var meget høje for at beskytte de bagvedliggende kålhaver fra oversvømmelser.

I løbet af 1700-tallet begyndte skibstrafikken overvejende at vende blikket mod Nordtyskland og Østersøområdet. Hermed var Ebeltofts storhedstid indenfor skibsfart en epoke blot og en langvarig krise satte ind. Den varede indtil begyndelsen af 1800-tallet, hvor der var etableret gode afsætningsforhold for kornproduktion. I samme periode blev flere af byens markante industrivirksomheder grundlagt blandt andet S.B. Lundbergs Maltfabrik og Farvergården. 1900-tallet var præget af en tid med noget mindre økonomisk vækst, men i stedet for private initiativer blev der opført mange offentlige værker og institutioner blandt andet et gas- og vandværk og den markante toldkammerbygning af Hack Kampmann, der nu er glasmuseum. Endvidere opførtes H. W. Wencks nu nedrevne stationsbygning til den private jernbane mellem Ebeltoft og Trustrup. De blev alle opført i udkanten af den gamle bykerne ligesom et nyt område nord for den gamle bykerne skød op med boliger, der var inspireret af funktionalismen og Bedre Byggeskik.

Allerede i 1683 lå en mindre gård på matriklen, hvor forhuset Adelgade 39-41 ligger i dag. Gården blev gennem årene udvidet af skiftende ejere til en anseelig købmandsgård. I 1810 bestod gården af et ti-fags forhus, fem sidehuse og to baghuse.

Forhuset blev ombygget i 1854 af konsul P. J. Ørting, der overtog købmandsgården i Adelgade 39-41 i 1847 og i 1854 gennemførte han ombygning af forhuset, indrettede brænderi i en sidebygning og opført en stor tilbygning til et tørreri.

S.B. Lundbergs Maltfabrik A/S, Adelgade 39-41 blev grundlagt 29. september 1857 af Søren Buchtrup Lundberg (1831-1901), da han lejede de 8 nordre fag af stuehusets stueetage af sin læremester P.J. Ørtings købmandsgård. De lejede lokaler omfattede to stuer, et soveværelse og et værelse til butiksfolkene, et pigekammer samt køkken, kolonial- og smørkælder samt den halve del af vinkælderen under. Da Ørting gik fallit i 1861, overtog Lundberg købmandsforretningen. Siden blev forhuset indrettet til direktørbolig.

Fremstillingen af malt var en væsentlig vare i landets købmandsbutikker, og maltproduktionen i Ebeltoft blev stadigt

vigtigere. S.B. Lundbergs Maltfabrik leverede til bryggerier i hele landet, drev eksport til udlandet og var en overgang landets næststørste malteri. Fabrikken blev omdannet til aktieselskab i 1910 og fungerede frem til 1997.

— KILDER

En vandring i det gamle Ebeltoft. 1 Ebeltoft trop og flok. 1962.

Bevaringsplan Ebeltoft. Nationalmuseet, 1970.

Kommuneatlas Ebeltoft. Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med Ebeltoft Kommune, 1999.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Adelgade 39-41 er med sin placering langs Adelgade med til at opretholde Ebeltofts traditionelle bebyggelsesmønster i kraft af forhuset mod gaden og portgennemkørslen til det bagvedliggende gårdmiljø. Bygningen markerer sig i gadebilledet i kraft af sin højde, længde samt de to trapper mod gaden og udgør en væsentlig del Adelgades historiske gadebillede.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi ved Adelgade 39-71 knytter sig til bygningen som forhus tilhørende en tidligere købmandsgård og senere som direktørbolig tilhørende S.B. Lundbergs Maltfabrik. Bygningen er således et vidnesbyrd om de tidlige købmandsgårde samt Ebeltofts økonomiske opsving i 1800-tallet, hvor de første industrivirksomheder blev anlagt og flere af byens bygninger blev forbedret.

Oprindelsen som købmandsgård kan aflæses i bygningens placering på et af Ebeltofts hovedstrøg, samt i portgennemkørslen, der har ledt til det tidligere tilhørende gårdmiljø med sidehuse og senere til maltfabrikken. Hertil kommer bygningens størrelse og den dekorerede facade med to herskabelige indgange, der vidner om bygherrens økonomiske formåen og status. Hertil kommer den klare forskel mellem den repræsentative facade og den funktionelt betingede gårdside samt de senklassicistiske stiltræk, der vidner om stilidealet på ombygningstidspunktet. Dette ses i skifertaget, den høje kælderetage samt i betoningen af de horisontale linjer i facaden med bæltegesims, etagebånd og hovedgesims samt i vinduernes indfatninger, som skaber den for senklassicismen uundværlige reliefvirkning. Endvidere er de ældre korspostvinduer med todelte underrammer karakteristiske for perioden.

Adelgade.

Den kulturhistoriske værdi knytter sig i det indre til den delvist bevarede planløsning i helhed, hvor det senklassicistiske ideal træder frem med den prægtigere førsteetage, der står i kontrast til den mindre dekorerede stueetage samt kælderens funktionelt betingede overflader. Endvidere er de repræsentative stuer mod gaden bevaret trods lejlighedsinddelingen. Hertil kommer de bevarede bygningsdele og -detaljer, der vidner om bygningens alder samt om forhusets tid som et prægtigt borgerhjem.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

De arkitektoniske værdier knytter sig til bygningens klart definerede volumen med et ordnet udtryk i facadens taktfast placerede vinduer og de ens hovedindgange. De hvidtede dekorationer og facadens segmentbuede åbninger giver bygningen et herskabeligt udtryk, der yderligere forstærkes af hoveddørene, de dekorative overvinduer og skifertaget med tre skorstenspiber.

Den arkitektoniske værdi knytter sig i det indre til førsteetagens repræsentative rumsuite mod gaden med stor loftshøjde og helstøbte interiører med paneleringer, tofløjede døre med indfatninger og stukdekorationer.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til bygningen i grundmur i to etager over høj kælder med repræsentativ facade og udekoreret gårdside, skifertag og tre skorstenspiber i rygningen, til portgennemkørslen med revleport, brolægning og trækonstruktion, til de to tresidede trapper og de to dobbelte fyldingsdøre med overvinduer samt til facadens dekorationer. Dertil kommer de ældre vinduer med alle detaljer, den ældre fyldingsdør i gårdsiden, de øvrige ældre bygningsdele og -detaljer samt den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til den i store træk ældre grundplan i stue- og førsteetage med gennemgående midterskillevæg, repræsentativ første etage samt stuer mod gaden og værelser mod gården. Hertil kommer de enkelte lejligheds traditionelle placering af stuer mod gaden og værelser, køkkener og badeværelser mod gården. Dertil kommer de ældre bygningsdele og detaljer, herunder hoved- og bagtrappe med drejede balustre, stukgesimser og dekorationer, en- og tofløjede fyldingsdøre med greb, hængsler og gerichter, pilasterbårne fordakninger, revledøre, høje paneler, indbyggede skabe og skillevæg med ruder og endelig kommer den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.